

Σωκρ. Α. Σκαρτσής

Η ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ΟΜ. Η αιωνία λέξη ειν ολα: ο,τι ηταν, ο,τι ειναι κι ο,τι θα ειναι, κι ο,τι ειναι περα, στην αιωνιοτητα. Ολα ειναι ΟΜ.
(Μαντουκια Ουπανισαδ)

Ειναι πολυ δυσκολο να φανταστούμε ανθρωπο χωρις λογο, ανθρωπο που να μη μπορει να ονομασει τα πραγματα και τις ιδεες, τον εαυτο του και τους αλλους. Δε μπορουμε να φανταστούμε κοινωνια ανθρωπων βουδων κι ομως θεωρουμε αναγκη να παραδεχτούμε μια τετια ιστορικη πραγματικοτητα: γιατι στην αντιληψη μας η γλωσσα, ο λογος ειναι ακριβως ιστορικη πραγματικοτητα, οσο ειναι πραγματικοτητα οτι τα πραγματα ειναι βουδα κι οτι ολα τα ζωντανα οντα, εκτος απ τον ανθρωπο, διαθετουν εκφραστικους τροπους λειψους και διαφορους απ τους δικους μας. Ο βουδος ανθρωπος υπαρχει με τροπο αφυσικο, ενω τα πραγματα ειναι βουδα για να ειναι φυσικα. Κραταμε για τον εαυτο μας το δικαιομια να ονομασουμε και να ερμηνευσουμε τα βουδα υλικα αντικειμενα που ειναι γυρο μας, με τον ιδιο τροπο που θεωρουμε πως ειναι δικη μας δουλεια να πουμε σ ανθρωπινο λογο την κραυγη, ν αποδωσουμε με τ ανθρωπινα δεδομενα την εκφραση του ζωου. Με μεγαλυτερη ακομη ανεση ερμηνευσουμε την κραυγη του μωρου, του ανωνιμου δηλαδη ανθρωπου, και το θεωρουμε χρεος μας, αφου ενσωματωσουμε τις ασαφεις του εκφρασεις στις πολυ σαφεις δικες μας, να υπαγαγουμε ολες του τις ανωνιμες δυνατοτητες στις ονομασμενες δικες μας πραγματικότητες.

Η κινηση του νερου, ενος φτερου στον ανεμο, η αστραπη κι η βροχη δε μας λενε τιποτα αμεσο, ενω η κινηση του ανθρωπινου χεριου σημαινει κατι, λεει κατι. Για να λεει ομως πραγματικα κατι σαφες κι ασφαλες το ανθρωπινο χερι, η ανθρωπινη κινηση, πρεπει, τις πιο πολλες φορες, να εχει υπαρξει αλλου ειδους λογος, να συνοδευεται απο λογο η να γινεται πανω σε μια συμφωνημενη, εστω και σιωπηρα, βαση επαφης. Η ιστορικότητα της γλωσσας, η ιστορια της, την εχει προικισει μ ακαταριθμητες εκφραστικες καταστασεις: ετσι, μια κινηση, μια εκφραση, ενας τροπος στασης, εχει πολλες φορες την ακριδη του λεχτικη αποδοση. Δημιουργηθηκε σιγα-σιγα η αντιληψη πως καθε τι ανθρωπινο κατι λεει, κατι που μπορει ν αποδοθει στα ορισμενα πλαισια της ανθρωπινης εκφραστικότητας, κι η πεπειθηση πως ο,τι λεγεται η δειχνεται, μπορει πραγματικα να λεχτει η να δειχτει' ο,τι δε μπορει να φτασει σαν λογος η εκφραση στους αλλους, δεν υπαρχει.

Ετσι ο ανθρωπος μιλαει με τη γλωσσα του, με το χορο, με τη μουσικη, με τις γραφικες και τις πλαστικες του τεχνες, με τους τροπους δηλαδη που εχει βρει για να οργανωσει κατ αρχην τις εκφραστικες του δυνατοτητες, ωστε μεσα σ αυτους τους τροπους πια να εξελιξει την εκφραστικοτητα του. Ο,τι ειναι εξω απ αυτους τους συγκεκριμενους τροπους, ενσωματωνεται στον πληθυστερο του, μετερμηνευεται με τα δεδομενα αυτων των τροπων η απλως βουθεται την εκφραστικοτητα. Ετσι, ο χορος ειναι εκφραση πληρης, αλλα μια αδεσποτη κινηση του χεριου η ερμηνευεται μεσα στις εκφραστικες δυνατοτητες του χορου η παρακολουθει κι επιτεινει το λογο που συνοδευει.

Κατω όμως απ αυτούς τους όρους εκφρασης υπάρχουν και συνεχώς αυξανονται στην ιστορική πορεία θάσεις και καταστάσεις εκφρασης που δεν απαντούν σε κατι συγκεκριμένο, δεν προσφέρονται για εκφραση ενός ειδικού γεγονότος, για το λόγο πως έχουν ξεχαστεί σαν τροποι εκφρασης ενός ειδικού και ηθελημένου προσωπικού γεγονότος. Έτσι, το βαδισμα δε λείει τιποτα, ουτε θελουμε να πουμε τιποτα μ αυτο. Είναι όμως φανερο απ αυτο το ιδιο παραδειγμα, πως μια τετια αδρανής εκφραστική κατασταση μπορεί να ζωντανεψει σ οποιαδήποτε στιγμή, πως δηλαδή είναι σε μια συγκεκριμένη και προσωπική στιγμή αδρανής: απ το δικο μου βαδισμα μπορεί ο άλλος να παίρνει κατι, ενω εγω ηθελημενα δε δείχνω τιποτα, η, ξαφνικα, εγω να πω κατι μ αυτο, που πριν δεν το λεγα. Μπορεί λοιπον να υπάρχουν τετιες καταστάσεις εκφρασης που ποτε η λιγο ζωντανευουν, και μπορούμε ακόμη να πουμε πως οι εκφραστικές καταστάσεις θρίσκονται παντα δυναμει και τρεπονται σ ενεργητική εκφραση απο καποια αιτια.

Η αφορμή αυτη, η αιτια που τρεπει την κατασταση εκφρασης σ ενεργητική εκφραση πρέπει, λοιπον, να έχει εντελως ιδιαιτερη σημασια, οπως σημασια έχει και το τι μπορεί να είναι εκφραστική κατασταση και τι όχι. Κριτήριο για το δευτερο ζητημα μπορεί να είναι το γεγονός της υπαρξης βασικής αιτίας και επ ευκαιρια αφορμής της τροπής της καταστασης σ ενεργεια. Η ιστορικότητα της γλωσσας, τα συγκεκριμένα εκφραστικά ειδη, μπορούν να περιεχουν αφορμες που διαφορίζουν την αιτια.

Αιτια της γλωσσας είναι η διαθεση του ανθρωπου να εκφραστεί. Αυτη όμως ακριβως η αιτια που οδηγεί στην εκφραση, διαγραφει το ερωτημα, γιατί θέλει να εκφραστεί ο ανθρωπος. Η ιστορικότητα της γλωσσας θέλει να οδηγείται ο ανθρωπος απ τη σιωπη στη γλωσσα. Πως όμως πρέπει να θεωρηθεί αυτη η σιωπή; Είναι σιωπή η ελλείψη ανεπτυγμένης γλωσσας, γλωσσας δηλαδή που να λείει ανθρωπινα πραγματα; Αν ναι, τότε θα πρέπει να θεωρησουμε πως ο ανθρωπος, σε μια δεδομένη σε χρόνο και χώρο στιγμή, απέφυγε αυτη τη σιωπή, χωρίσε απ τ αφυχα και τα εμψυχα εκτος απ αυτον τον ιδιο και ολοκλήρωσε μια γλωσσα σαφή, διαφορη δηλαδή απ τον κοσμο, διαφορη απ τη σιωπή που συνιστά τον κοσμο. Μ αυτη την αντίληψη η γλωσσα του ανθρωπου θα είχε μεγάλες και τερατωδεις δυνατότητες, αφού θα ήταν μονη εναντι της κοσμικής σιωπής και θα οδηγούσε ομοια τον ανθρωπο σε μεγάλη και τερατωδη μοναξια. Ακομα, θα πρέπει να θεωρησουμε πως ο ανθρωπος εξαρτάται πλήρως και μοναχα απ αυτη τη γλωσσα του, πως ο ακινητος και αμιλητος ανθρωπος δεν υπαρχει. Πως πρέπει να βόμβει η παρουσία του για να υπαρχει και πως παρουσία του ανθρωπου είναι η γλωσσα του, πως δηλαδή υπαρχει η γλωσσα κι όχι ο ανθρωπος. Αυτο είναι μια σκεψη αναγκαια, μετα απο την αντίληψη πως σε μια δεδομένη στιγμή η γλωσσα υπηρξε και ξεχωρίσε τον ανθρωπο απ τη σιωπή. Έτσι, η σιωπή γεμίζει τα κενα της γλωσσας, και καθε λογος, κινήση, ματια, εκφραση του ανθρωπου, υπαρχει γιατί υπαρχει η σιωπή οπου όλα αυτα διαγραφονται. Αυτη όμως ακριβως η διαγραφη κανει πιο εντονο το ερωτημα, γιατί να θέλει ο ανθρωπος να εκφραστεί, αφού οδηγεί σ εν άλλο ερωτημα, γιατί να θέλει ο ανθρωπος να εκφραστεί, τι θέλει να πει. Αυτο που θέλει να πει ο ανθρωπος, μ αυτη την αντίληψη, θα γεννησε τη διαθεση και χαθήκε. Έτσι, η αιτια προϋπήρξε της γλωσσας, και προϋπήρξε μοναχα για να υπαρξει η γλωσσα.

Αυτο είναι ιστορικότητα της γλωσσας: μια τομή σαφής και τελεσιδική ανμεσα στην ίδια και στη γεννησή της. Θα πρέπει λοιπον να παραδεχουμε

πως η σιωπή γεννήσε τη γλώσσα και πως υπάρχει ουσιαστικά η γλώσσα και πως αυτο που λεμε σιωπή, είναι εκεινο που αναγκαζομαστε ακομα να το λεμε μανα της γλώσσας, για να εξασφαλίσουμε την ιστορικότητα στη γλώσσα, μια ιστορικότητα παντα παρoυσα, αφου η σιωπή περιβάλλει τη γλώσσα, ουσιαστικά όμως ανυπαρκτή, αφου δεν υπάρχει παρα μονο γλώσσα, με τη σιωπή σαν το χωρο της μοναξιάς αυτής της γλώσσας. Λεμε, πως, αν κάθε τι εκτος απ την τωρινή ανθρωπινή γλώσσα είναι σιωπή, τότε η ανθρωπινή γλώσσα γεννηθηκε για να πει κατι, που όμως έγινε το ιδιο γλώσσα, πως δηλαδή γλώσσα και περιεχομενο, ψυχή της γλώσσας, ειν ενα πράγμα, πως γλώσσα θα πει αιτία της γλώσσας, αιτία χαμένη για παντα, που υπηρξε μοναχα για να χαθει, μοναχα για να μας δημιουργήσει τη σιγουρια μιας ιστορικότητας, απαραίτητης για να εννοήσουμε πως, οτι κι αν νομίζουμε, ειμαστε παντα σιωπηλοι, πως το σωμα μας κι η ψυχή μας και τα έργα μας, ολοκληροι εμεις, ειμαστε σιωπή — πως εμεις ανακαλυψαμε τη σιωπή, που πριν ηταν μοναχή. Μ αυτον τον τροπο μοναχα εμεις ξερούμε πως ο κοσμος είναι σιωπή, κι ειμαστε, μοναχα για να πουμε πως οι πέτρες, τα δέντρα και τα ζωα, ο ανεμος, το νερο, το χωμα κι ο κοσμος ολος υπαρχουν μονο μες στη γλώσσα μας, που δεν την ακουει κανενας· εμεις ειμαστε για να λεμε για ολα κι η σιωπή για ν ακουει· λεμε τη σιωπή, γιατί δεν είναι αλλο που να μπορεί να την πει, και γι αυτο υπηρξε και υπαρχει γλώσσα, για να μπορεί να υπαρχει η σιωπή. Έτσι, με την ανθρωπινή γλώσσα, ο κοσμος έχει τον τροπο να υπαρχει, να εμφανίζεται και να σημειωνεται απ τους ανθρωπους, που δε μπορούν όμως να μιλήσουν παρα στον ιδιο τον κοσμο — έχοντας για μεσο τους ανθρωπους ο κοσμος μιλάει με τον εαυτο του, και στο μονολογο αυτον οι ανθρωποι είναι το υλικο: οι λέξεις, οι ηχοι, οι κινήσεις, κάθε εκφραση, είναι αφορμες της γλώσσας, τροποι του ανθρωπου που με τη γλώσσα του είναι τροπος του κοσμου.

Πρέπει λοιπον να θεωρήσουμε πως ο ανθρωπος μιλάει μονο στον κοσμο, απ τη στιγμή που απεκτησε τη γλώσσα του, και πως πριν δε μιλούσε πουθενά. Η σημασία, έτσι, της γλώσσας είναι, πως μ αυτήν τίθεται ο κοσμος για τους ανθρωπους και παρουσιάζεται σ αυτους, μοναχα για να μπορεσει να υπαρξει ο ιδιος. Ο κοσμος λοιπον δε μπορούσε να υπαρξει χωρις την ανθρωπινή γλώσσα· πριν απ τη γλώσσα υπηρχαν ανθρωποι χωρις κοσμο, για ν αποκτήσουν γλώσσα κι ο κοσμος υπαρξει.

Έτσι ο κοσμος έγινε πραγματικά σιωπή, η κατασταση εκφρασης έγινε ενεργεια στη γλώσσα, με τη γλώσσα· και μαζί του έγινε ο ανθρωπος σωστος ανθρωπος, ενω πριν, μαζί με τον κοσμο, αποτελούσαν τη μοναχή και διχως νοήμα σιωπή. Με τη γλώσσα δηλαδή χωρισε ο ανθρωπος απ τον κοσμο, και γλώσσα είναι ακριβώς ο χωρισμος ανθρωπου και κοσμου. Ο ανθρωπος ονομαζει τον κοσμο, όχι όμως τον εαυτο του, γιατί εαυτος του, θα πει ονομασία του κοσμου, ο μοναδικος τροπος να ονομασται ο κοσμος.

Για ποιον όμως ονομαζεται ο κοσμος και γιατί γεννήσε τη γλώσσα απ τη σιωπή; Πως και γιατί ο κοσμος πήρε τ ονομα της γλώσσας; Αυτο το ερωτημα γενναι την υποψια πως ο κοσμος, πριν απ τη γλώσσα, είχε σκοπο, ηθελε κατι. Πως μπορούμε να ειμαστε σιγουροι πως ο κοσμος πέτυχε το σκοπο του με τη γλώσσα, πως αυτο που ηθελε το εκανε πραγματικότητα η γλώσσα; Πως μπορούμε να βεβαιώθουμε, πως η γλώσσα δικαιωνεται απ τον κοσμο κι ο κοσμος απ τη γλώσσα, αφου ο κοσμος δεν έχει αλλο τροπο, κι αν έχει, αυτος δεν είναι πραγματικός, αφου ειν εξω απ τη γλώσσα κι αφου ο κοσμος μονο τη γλώσσα μπορούσε να έχει; Τι σιγουρο μπορεί να ει-

και ο κοσμος, αφου, η θα πρεπει η γλωσσα να μην εχει κανενα σκοπο, καμια δυνατοτητα, παρα τον κοσμο για τον οποιο μιλαμε, αρα η γλωσσα ειναι περιττη στον κοσμο, η η γλωσσα θα πρεπει να ειν ελευθερη, αρα δεν ειναι ο κοσμος αυτος που υποθεσαμε; Φαινεται πως θα πρεπει να υποθεσουμε οτι ο κοσμος κι η γλωσσα εχουν κατι που τα συνδεει, και που μας διαφευγει, πως εκεινο που θελει ο κοσμος, το πετυχαινει με τη γλωσσα, χωρις εμεις να το βλεπουμε. Τότε ομως οι ανθρωποι ειναι οργανα του κοσμου, χωρις καμια ελευθερια, κι η γλωσσα λεει κατι που ποτε δεν το καταλαβαινουμε, μ ολο που συνεχεια και μονο αυτο λεμε. Οι εκφραστικοι τροποι του ανθρωπου, με τον εξωτερικο τους διαφορισμο, λενε το ιδιο πραγμα και διαφοριζονται μονο για τα ματια του ανθρωπου, ενω με τα μετρα του κοσμου ειν ενα πραγμα και λενε ενα πραγμα — τον ενα κι απαραλλαχτο κοσμο.

Παντα ομως μενει το ζητημα αναμεσα στον κοσμο και τους ανθρωπους. Πως μπορουμε να υποθεσουμε πως λεμε πραγματα που δε θελουμε η δεν ξερουμε να πουμε, πως η γλωσσα μας ειναι για τον κοσμο, για να βγαινει αυτος απ τη σιωπη κι εμεις να μενουμε σ αυτην, αφου εκεινα που λεμε, νομιζουμε πως τα λεμε, αρα δεν υπαρχει για μας κοσμος αλλα μια υποθεση χωρις αντικρυσμα; Γιατι να υπαρχει αυτη η υποθεση, για ποιο λογο να μας τη δωσει ο κοσμος, γιατι να μας απατησει ο κοσμος; Γιατι να μη μπορουμε ν αντιστρεψουμε το πραγμα και να πουμε, πως εμεις απαταμε τον κοσμο, αφου τιποτα δε μπορεί να μας αρνηθει το δικαιωμα να υπαρχουμε, να δημιουργουμε ελευθερα με τη γλωσσα μας, τη δικη μας γλωσσα, που ειναι δικη μας ελευθερια η αναγκη; Μπορουμε να υποθεσουμε, πως αυτη η αναγκη η ελευθερια της γλωσσας ειναι η εμφανιση του σκοπου, της θελησης του κοσμου εντος μας. Σε μια συγκεκριμενη χρονικη στιγμή, σ ορισμενο κι απαρασαλευτο τοπο, ο κοσμος γεννηθηκε μεσα μας, ελαμψε στο χωρο της σιωπης, κι η εκφραστικη μας κατασταση τραπηκε σε λογο, η σιωπη εγινε σκοπος, που τον ξερουμε εμεις μοναχα, αλλα δημιουργησαμε τον κοσμο με πολλους τροπους, γιατι ο σκοπος μας δε λεγεται απ τον κοσμο, αλλα μονο απ τη γλωσσα μας, που δεν εχει κοσμικο αντικρυσμα, ωστε να ειναι κοσμικη πραγματικοτητα.

Οπως κι αν ειναι ομως, ειτε δηλαδη δημιουργησαμε εμεις τον κοσμο ειτε ο κοσμος εμας, με την ιστορικοτητα σα λογο της γλωσσας ουτε εμεις ειμαστε σκοπος του κοσμου ουτε ο κοσμος δικος μας σκοπος: θα πρεπει ακομα αυτος ο σκοπος να υπαρχει στη γλωσσα με τετιο τροπο, ωστε η με τον κοσμο θα σχετιζεται η μ εμας. Ο κοσμος, ετσι, θα ειναι βασικα ενα συνολο και καθε αντιληψη ατομικοτητας μεσα σ αυτον ειναι απλως εκφραση του, δεν εχει δηλαδη ο κοσμος ατομα, αλλα ολοτητα, που η αδυναμια των ανθρωπων να τον εγνωσουν τη διασπαι για να τον ερμηνευσουν, για ν αποφυγουν το φασμα που τους απειλει οταν ζυγωνουν στην καθολικη του συλληψη, στο τερατωδες φασμα της σιωπης. Ειναι εκεινη η σιωπη, που την απεφυγαν με την ανθρωπινη γλωσσα τους και τους απειλει συνεχως, αφου ειναι ιστορικα θεβαιοι πως, περ απ τις καταστασεις που δημιουργει η γλωσσα, μεσα σε καθε εκφραστικη στιγμή, η γλωσσα παλευει με τη σιωπη: πως η γλωσσα ειναι αντιμετωπη με τ αδρανη αντικειμενα, με τα ζωα που τους κοιτανε απ το χωρο της σιωπης — πως καποτε ξεφυγαν απ τη σιωπη. Πρεπει να θεωρησουμε, πως φοβονται τη σιωπη, την ελλειψη δηλαδη πληρους κι ανεπτυγμενης γλωσσας, γιατι διχως αυτην δε θα μπορούσαν να ειναι μονοι απεναντι στον κοσμο, που ειναι το δευτερο πραγμα μαζι μ αυτους, θα χα-

νονταν μέσα στο πλήθος των γνωστών κι αγνωστών, ονομασμένων κι ανωνύμων πραγμάτων.

Αν όμως αυτό είναι σιωπή, η ελλειψη πλήρους γλώσσας, τότε η γλώσσα αυτή ποτε δε μπορεί να χεί σιωπή κι η ιστορικότητα της είναι μόνο μια στιγμή, η στιγμή του φόβου μην παύει να είναι ο,τι είναι. Είναι όμως αυτό ιστορικότητα η μήπως είναι απλώς φόβος, που τον πάμε στον κόσμο κι απ' αυτόν τον ξαναπαιρνουμε σαν εσωτερο σκοπο του, σα μυστικο δικο μας και του κόσμου; Μήπως η τετια αντίληψη για τη σιωπή κρυβει απλώς το φόβο μην παύουμε να ονομαζουμε τον κόσμο, ώστε αυτός να υπαρχει, μήπως κιόλας φοβουμαστε τις συνεπειες της σκεψης — και της πραγματικοτητας — μετά — πως εμεις ονομασαμε τον κόσμο; Μια τετια πιθανότητα μας αφηνει την υπονοια, πως η αιτια της γλώσσας μπορεί να ήταν ψευτική, και η να ονομαζουμε χωρίς αντικρυσμα η να εχουμε ένα κόσμο πραγματικο και δικο μας, που όμως μπορεί να μας απατησε κεινη την ιστορικη στιγμή. Σ' αυτή τη στιγμή επιστρεφουμε συνεχώς, και τη δοκιμαζουμε τόσο, που πια δεν είναι στιγμή, αλλά αιώνας, είναι η ζωή μας κι ολη η γλώσσα μας, ο μεγάλος μας φόβος μπροστα στον κόσμο. Μπορεί να είναι μια λέξη που πλατυνε σ' ολοκληρη γλώσσα, μια κινήση που έγινε ζωή, ένα εργο μας που σκεπασε κομματιασμενο ολοκληρη την σφή του κόσμου. Τρεμουμε για το οριο αναμεσα σ' εμας και τα ζώα, αναμεσα στη γλώσσα μας και τον άνεμο, την πέτρα, την κινήση του νερου και την αλλαγή των χρωματων, τρεμουμε μήπως δεν υπαρχουν ανθρωπινα πραγματα. Σ' αυτο το οριο, σ' αυτή την υψιστη στιγμή του τρομου, βάζουμε την αρχή της ιστορίας μας, που η συνέχεια της λίγο ενδιαφέρει, μια κι έχει αρχή. Πίσω όμως απ' αυτή τη σκεψη της αρχής υπαρχει η σκεψη για το τέλος — και θελουμε αυτο 'το τέλος μας να είναι τέλος του κόσμου' δε μπορούμε παρά να παρουμε τη δική μας σιωπή για κοσμική σιωπή.

Τότε, γιατί λέμε πως η γλώσσα μας αρχισε μια στιγμή, πως πριν να πει η γλώσσα μας ανθρωπινα πραγματα ήταν μοναχα σιωπή; Μήπως είναι η σκεψη πως ανθρωπινα πραγματα θα πει ανθρωπινος εγωισμος, εγωισμος με τετια αντίληψη, που για να υπαρξει γραφει το τέλος;

Όταν λέμε σιωπή, είναι φανερο πως βρίσκουμε μέσα στη γλώσσα μας, πως η ίδια η γλώσσα δημιουργει εν αντιθετο για να σταθει, αφού έτσι θα ναι δυσκολο, πιο πολυ, ανυπαρκτο το προβλημα για το τι είναι περα απ' τη γλώσσα: περ' απ' τη γλώσσα είναι η σιωπή. Κάθε άλλο, εκτος απο σιωπή και γλώσσα, είναι ανυπαρκτο, αφυσικο' ο,τι δεν είναι γλώσσα, είναι σιωπή, κι ο,τι δεν είναι σιωπή, είναι γλώσσα.

Μια τετια όμως σιωπή, αν αυτο είναι σιωπή, απλώς βοηθαι τη γλώσσα, αφού τιποτα δεν αποκλειει ο,τι είναι τώρα σιωπή, να είναι μετά γλώσσα: η σιωπή δηλαδή μεταμορφωνεται σε γλώσσα. Ο,τι δεν ειπαμε, μπορεί κάποτε να το πουμε: είτε απλώς δεν το ονομαζουμε, επειδή δε θελουμε να υπαρξει, είτε δε μπορεί να υπαρξει, γιατί δε λεγεται — και στις δυο περιπτωσεις η σιωπή σημαίνει ελλειψη γλώσσας, ελλειψη προσωρινη στην πρώτη περιπτωση, κι ελλειψη πολυ εκφραστικη στη δεύτερη, αν την κρινουμε με τα κριτηρια του αντιθετου της γλώσσας: ο,τι δεν υπαρχει, είναι γλώσσα με τον αντιθετο τροπο απ' ο,τι υπαρχει, όπως σιωπή θα πει γλώσσα μ' αρνητικο τροπο. Έτσι, ο,τι δεν είναι γλώσσα, είτε δεν υπαρχει επειδή έτσι τ' αποφασίζουμε εμεις, είτε δεν υπαρχει πραγματικα, επειδή τ' αποφασίζει η γλώσσα μας. Είναι φανερο, πως η αντικειμενικη γλώσσα μας, μπροστα στην υποκειμενικη μας αποφαση για το τι υπαρχει και τι όχι, είναι γλώσσα και

σιωπη, αφού εκείνο που δεν υπάρχει για μας υποκειμενικά, μπορεί να υπάρχει για τον άλλο, μπορεί να υπάρξει καποτε.

Το συμπέρασμα είναι πως γλώσσα και σιωπή δυσκολά διακρίνονται. Αναγκαστικά, δυσκολά διακρίνεται και τι υπάρχει από τι δεν υπάρχει. Η προσωπική μας απόφαση λειτουργεί μέσα στα όρια της γλώσσας: μόνο με τη γλώσσα μπορούμε να εκφραστούμε και να δημιουργήσουμε. Αν αφήσουμε τη γλώσσα, είμαστε απλώς εκφραστικές καταστάσεις δυναμει υπάρχουσες, μια και υπάρχουμε αφού υπάρχει η γλώσσα, με το δεδομένο της γλώσσας. Πάνω μας παίζει η σιωπή με τη γλώσσα. Έτσι, περπατάμε, χειρονομούμε, εκφραζόμαστε γενικά. Σε μιαν οποιαδήποτε στιγμή μπορούμε να κάνουμε υπαρκτό ο,τι μπορεί να γίνει τέτιο. Και υπαρκτό βέβαια μπορεί να γίνει ο,τι δεν είναι, για μας ή για τον άλλο. Αυτό όμως δρiscεται οπωσδήποτε μέσα στα όρια της γλώσσας, που κρατάει όλα όσα υπηρέξαν για τον καθένα, όσα διαπιστώθηκε πως δεν υπάρχουν, κι όσα είναι πέρα από το ζήτημα υπαρξης ή μη υπαρξης — με διαφορετικό βέβαια τρόπο το καθένα. Η γλώσσα μας, λοιπόν, μ όλες της τις μορφές είναι η αρχή και το τέλος, είναι κύκλος όπου αρχή και τέλος συμπίπτουν, είναι όλα. Αν σκεφτούμε πως κάποτε άρχισε η γλώσσα μας, το κάνουμε για να ορίσουμε ποτε άρχισε, ζήτημα ένα χρονικό σημείο, σαφές, ολοκληρωμένο μέσα στα όρια της γλώσσας. Ζητάμε δηλαδή να ορίσουμε, ν αποφασίσουμε πως ο χρόνος είναι γλώσσα. Κι αυτό, γιατί για το χρόνο η γλώσσα δεν έχει τίποτα να πει σε γλώσσα, δοκιμάζεται σ αυτόν, δεν είναι μέσα της, δικός της, δεν τον περιέχει ώστε να μπορεί αυτός να διακριθεί σαν εκφράση, ενεργητική η δυναμει υπάρχουσα, σαν λόγος, γλώσσα η σιωπή.

Έτσι όμως ο χρόνος έχει όλες τις δυνατότητες που μπορεί να έχει η γλώσσα. Ο λόγος γι αυτό είναι ακριβώς πως η γλώσσα είναι όλα, είναι κύκλος: κι ο χρόνος, μια και δεν είναι στον κύκλο της γλώσσας, με τη γλώσσα μόνο κύκλος μπορεί να είναι. Αυτό σημαίνει ακριβώς, πως η γλώσσα δεν έχει τίποτα να πει για το χρόνο, δε μπορεί να είναι η γλώσσα ενεργητική για να εκφράσει το χρόνο, δε μπορεί να ενεργήσει και να δημιουργήσει το χρόνο, γιατί χρειάζεται προθεση κι η προθεση ονομάζεται, υπάρχει από το χρόνο, έχει χρόνο κιόλας η προθεση. Ούτε μπορεί η γλώσσα να κρυφεί το χρόνο, να ψευστεί για το χρόνο, γιατί ο χρόνος έτσι θα έμενε στη σιωπή του λόγου, κι αυτό δε γίνεται πάλι, γιατί η σιωπή θα είχε χρόνο, δε θα δρiscοταν στη διάθεση της γλώσσας η σιωπή, κι επομένως δε θα υπηρχε γλώσσα, αφού θα ήταν μόνο ενεργητική εκφράση, ενεργεία χωρίς πηγή, και θα ήταν ουσιαστικά μια εκφράση που θ αποφευγε το χρόνο, τρομαγμένη.

Η γλώσσα λοιπόν, αν λέει για το χρόνο, δε σημαίνει πως τον δημιουργεί κιόλας, κι αν λέει το χρόνο, χάνει τον κόσμο. Κι έτσι, βέβαια, αν η γλώσσα χάσει τον κόσμο, ο κόσμος δε μπορεί ούτε να υπάρχει ούτε όχι, γιατί τότε θα ήταν γλώσσα. Ακόμη, ο κόσμος θα πρέπει να έχει να κάνει με το χρόνο, γιατί, μια και περιέχεται στη γλώσσα, μια κι έχει οπωσδήποτε να κάνει με τη γλώσσα, θα πρέπει να πούμε κατι γι αυτόν σε σχέση με το χρόνο, που δεν περιέχεται στη γλώσσα, είτε για να τον αποκλείσουμε στα όρια της γλώσσας, μακριά από το χρόνο, είτε για να τον συσχετίσουμε: μπορεί κιόλας να μην υπάρξει ζήτημα σχέσης χρόνου και κόσμου.

Στις δυο πρώτες περιπτώσεις, όπως κι αν απαντήσουμε, θετικά η αρνητικά, η απάντησή μας δεν ενδιαφέρει από την άποψη του χρόνου, αφού θ απαντάμε για τη σχέση χρόνου και κόσμου με κριτήρια εσωτερικά της γλώσσας, του κόσμου, όχι όμως και του χρόνου, που δεν έχει τα κριτήρια της γλώσ-

σας για δικά του. Όσο λοιπόν ενδιαφέρεται η γλώσσα για τη σχέση χρόνου και κόσμου, όσο θέλει ν' απαντήσει θετικά η αρνητικά, η απάντηση θα ενδιαφέρει μόνο τη γλώσσα κι ο χρόνος θα μένει ανεγγίχτος. Αν η γλώσσα πει πως δεν υπάρχει ζήτημα σχέσης χρόνου και κόσμου, υπάρχει αυτή η διαπιστώση και ισχύει για τη γλώσσα, όχι όμως για το χρόνο. Αν, τέλος, η γλώσσα δεν ασχοληθεί καθόλου με τον κόσμο σε σχέση με το χρόνο, ο κόσμος θα μπορεί να σχετίζεται με το χρόνο, αφού αυτός περιλαμβάνεται στη γλώσσα, ενώ ο χρόνος όχι;

Είναι φανερό η αδυναμία της γλώσσας να επιτύχει εκείνο που δε μπορεί παρα να επιδιώκει: να πει δηλαδή, πως ο χρόνος έχει σχέση με τον κόσμο. Κι όμως δε μπορεί η γλώσσα να μη μιλάει για το χρόνο, ακόμη και με το ανταλλαγμα του κόσμου ολοκληρώ, ακόμη και κινδυνεύοντας να γίνει η ίδια χρόνος, να θεωρηθεί δηλαδή σαν αποτέλεσμα του χρόνου. Αυτή ακριβώς είναι η ανθρωπινή περηφάνεια. Το χρονικό σημείο που ζητάμε γι αρχή της γλώσσας, ώστε να διακριθούμε από τ' άλλα οντα, είναι η αιτία του αδιεξόδου για τη σχέση γλώσσας — χρόνου και κόσμου. Αν δηλαδή δε θεωρήσουμε αναγκαία την υπαγωγή του χρόνου στη γλώσσα, αν δεχτούμε πως δεν είναι απαραίτητη η ιστορικότητα στη γλώσσα, λόγος και χρόνος μπορούν να βρεθούν σ' αρμονία, αφού θα διαχειρίζονται μαζί, με διάφορο τρόπο το καθένα, τον κόσμο. Μια τέτια όμως παραδοχή έχει σημαντικές συνέπειες: σιωπή δεν είναι η ελλείψη ανθρωπίνης γλώσσας, δεν είναι αντίθετο της ανθρωπίνης γλώσσας, κι είναι άλλο πράγμα η ανθρωπινή σιωπή απ' τη σιωπή, η ειδική ανθρωπινή σιωπή, δεν είναι σιωπή: αντίθετα, μπορεί να είναι γλώσσα, όχι ανθρωπινή βεβαία. Φαίνεται ακόμη και το ζήτημα της υποκειμενικής συμβολής στην αντικειμενική ανθρωπινή γλώσσα, γιατί δεν είναι απαραίτητο να διακρίνουμε το υποκείμενο, που έτσι συνθλίβεται στο χρόνο, δε χρειάζεται να ορίσουμε κάποια χρονική στιγμή, δέμενη με κάποια υποκείμενα, που η γλώσσα έγινε, δημιουργήθηκε δηλαδή από κάποιον άνθρωπο: απαντάμε, πως, αν η γλώσσα έχει να κάνει με το χρόνο, αυτό δεν είναι δουλειά της γλώσσας να το πει, και πως το φαινόμενο αυτό αδιέξοδο στην πραγματικότητα είναι μια καλή ερμηνεία της σχέσης γλώσσας και χρόνου. Πιο πέρα ακόμη, δεν είναι απαραίτητο, από την αποψη της γλώσσας, να μιλάμε γι αρχή και τέλος του ανθρώπου η της ανθρωπότητας — αρκεί να μη ζητάμε να βρούμε μια ανυπαρκτή διακρίση ανάμεσα στους ανθρώπους και σ' όλα τ' άλλα: Ό,τι είναι άνθρωπος, είναι άνθρωπος και τίποτ' άλλο: στοιχείο ενίσχυσης της σκέψης μας, η γλώσσα μας. Ό,τι, παλι, δεν είναι άνθρωπος, δε μπορεί να είναι άνθρωπος: κι αυτό το αποδεικνύει η γλώσσα μας. Γι' αυτό το λόγο, διακρίση του ανθρώπου από μια κοσμική σιωπή, ταυτοσημή με τη σιωπή όλων των άλλων, δε μπορεί να είναι υπαρκτή, παρα μόνο με την αντίληψη πως κοσμική σιωπή θα πει απλώς ελλείψη ανθρωπίνης γλώσσας, ειδικά ανθρωπίνης γλώσσας, κι όχι της γλώσσας. Με τον ίδιο τρόπο, ελλείψη υποκειμενικής γλώσσας δε σημαίνει ελλείψη ανθρωπίνης γλώσσας, αλλά ειδική ελλείψη γλώσσας. Έτσι, το υποκείμενο είναι ο,τι η ανθρωπότητα από την αποψη της γλώσσας. Με δυο λόγια, υπάρχει αντικειμενική γλώσσα εναντι της ανθρωπίνης γλώσσας, που, η ίδια, εμφανίζεται σαν αντικειμενική, ανθρωπινή τώρα, γλώσσα εναντι της υποκειμενικής γλώσσας: υπάρχει λόγος η γλώσσα, κι υπάρχουν πέτρες, ματίες των ζώων η κραυγές, λεξείς η μουσική, υπνος, ο,τι μπορεί να εκφράσει ο κόσμος, που υπάρχει σαν εκφραστική κατάσταση. Αυτή η αντικειμενική γλώσσα δεν υπηρξε καποτε, δε μπορούμε να βάλουμε

στη γλώσσα που μιλάει για τον εαυτό της χρόνο, γιατί τότε δε μιλάμε πια για γλώσσα, μα για κάτι άλλο, για κάτι που περνάει τα όρια της γλώσσας κι έχει να κάνει και με το χρόνο. Αυτό το κάτι άλλο μπορούν να το εκφράσουν η γλώσσα κι ο χρόνος μαζί, και πάλι μ' ένα τέτιο τρόπο, που ξεφεύγει τα χωρίστα δεδομένα της γλώσσας και της δικής μας ανθρωπίνης γλώσσας, αρα και τα δεδομένα του εξω-γλωσσικού χρόνου, και του δικού μας αρα χρόνου, του χρόνου της ζωής μας.

Μπορούμε να πούμε μόνο πως υπάρχει γλώσσα: κάθε έρευνα για την αρχή της γίνεται κι έρευνα για την αρχή του κόσμου — κι αυτό μας οδηγεί περ απ την προθεση μας, κάνουμε αρα κακή ερμηνεία της διαπιστώσης που μας δίνει η έρευνα, γιατί η διαπίστωση κι η ερμηνεία γίνονται με τη γλώσσα, υπάρχουν με γλώσσα, αγνοώντας τον παραγοντα χρόνο. Η τέτια ανθρωπίνη φύση μας κυνηγάει το χρόνο με τη γλώσσα, και λείι λογία που τρεμουνε το χρόνο, που απειλούνται απ το χρόνο, ενώ εμείς τα υποκείμενα, που ζητάμε να καθορίσουμε κάτι που δεν είναι στα δεδομένα μας, έχουμε κιολας συγχωνευθεί στην αντικειμενική γλώσσα που χωνεύει την ανθρωπίνη γλώσσα, τη γλώσσα μας: απ την άλλη μερία, χανουμε τον ατομικό μας χρόνο μες στον ανθρωπινό χρόνο, κι έτσι κάθε μας διαπίστωση για την αρχή της γλώσσας η του κόσμου μας έχει ξεπεράσει κιολας, και κάθε ερμηνεία της, με τα δεδομένα μάλιστα της γλώσσας μας, είναι ακριβώς πεπερασμένη, δηλαδή ψευτική.

Όπως κι αν το θεωρήσουμε, εμιαστε αναγκασμένοι να λιγοστεψουμε πολύ την ανθρωπίνη περηφάνεια μας, γιατί μας οδηγεί σε λάθη και κατασκευές. Είναι όμως επικινδύνο να κάνουμε λάθη στη γλώσσα, γιατί, αν δεν την έχουμε δική μας, έχουμε όμως όλες τις δυνατότητες της: οι συνεπίες δεν είναι δυνατόν να είναι ευχαρίστες αν οι προθέσεις δεν είναι σωστες. Έτσι μπορούμε να χασουμε πολλά απ τα πράγματα του κόσμου, πολλά απ τον εαυτό μας, μπορεί ακόμη να μιλήσουμε απροσεχτα για το χρόνο. Τότε ο κόσμος μας μπορεί να μικρύνει, να σκοτιστεί πολύ, μπορεί κιολας να φτασουμε να μην έχουμε καθόλου κόσμο. Ποιος μπορεί να μας εγγυηθεί πως ο κόσμος μας είναι ο κόσμος, πως μπορούμε καν να ξέρουμε, αν είναι ο κόσμος άλλος απ τον κόσμο μας; Τέτια ερωτήματα, κυνηγημένα απ το χρόνο που μας μιλάει αλλιωτικά και διχώς γλώσσα, μπορεί να μας τρομοκρατήσουν και να κάνουμε το λάθος.

Αν μπορούμε να κάνουμε λάθος, σημαίνει πως το κάνουμε κιολας: για μας ο κόσμος είναι κιολας λάθος. Απ την άλλη όμως μερία, αν νομίζουμε πως κάνουμε λάθος, πως ο κόσμος είναι η έχει λάθος, δε σημαίνει κιολας πως είναι σωστό: ο φόβος μας είναι ψευτικός κι υπάρχει μόνο η ευτυχία της αλήθειας. Ο κόσμος μόνο την αλήθεια μπορεί να χει, αφού είναι απαραίτητο να υπάρχει αλήθεια. Με τον ίδιο τρόπο, η ανθρωπίνη ιστορία, η ιστορία, δε μπορεί να είναι λάθος — το λάθος κι οι συνεπίες είναι δικές μας: αν κρατήσουμε τις συνεπίες, βλέπουμε την αλήθεια. Κι έτσι μπορούμε να δούμε, πως ο λόγος δεν είναι ιστορική πραγματικότητα με την αντίληψη πως είναι ένας όρος της ιστορίας, αλλ απλώς συνεχίζεται και στην ιστορία και μάλιστα τα χει πολύ καλά μαζί της, αφού της είναι απαραίτητος. Η ιστορία μπορεί ν αρχίζει με το λόγο, γιατί είναι κάτι δεύτερο, είναι κιολας ένας καλός τρόπος να φωτιστεί ο λόγος. Οτι όμως ο λόγος είναι μόνο ιστορική πραγματικότητα, θα ήταν λάθος, σε οποία χρονικά όρια κι αν βάλαμε την ιστορία και οποίαν αντίληψη κι αν καθορίζαμε την ιστορία: Η ιστορία αρχίζει κάπου, δε μας πειράζει να το πούμε, με κάποιαν απ τις μορφές

του λόγου, της γλώσσας· η γλώσσα έχει ιστορία, όχι όμως μόνο ιστορία — όπως δεν έχει κι ο κόσμος μόνο ιστορία. Θα ήταν το ίδιο κούτο και λάθος, όπως αν λέγαμε πως η λέξη μας, η μουσική μας, η δυναμική εκφραστική μας κατασταση έχουν μόνο ιστορία. Μπορούμε να τα ενταξουμε στην ιστορία, έχουν όμως κάτι που είναι περ απ το χρόνο της ιστορίας, γιατί ούτε ο κόσμος ούτε η γλώσσα περιλαμβάνονται στο χρόνο που εδραιώνει μιαν ιστορία, όσο κι αν αυτή είναι η μια κι αληθινή ιστορία μας. Ούτε ο χρόνος ούτε ο κόσμος είναι μες στην ιστορία· κατευθύνουν την ιστορία με μέσα που είναι έξω απ τα κριτήρια της, μπορούν να έχουν κι άλλες μορφές απ την ιστορία μας· η γλώσσα είναι το καλύτερο κριτήριο, γιατί έχει να κάνει και με τα δυο, και με τον κόσμο δηλαδή και με το χρόνο.

Γι αυτό το λόγο, επειδή έτσι είναι η αλήθεια περ απ την ανθρωπινή περφηφάνεια μας, ότι πουμε για τα ζώα και τις πέτρες κι όλα τα πράγματα του κόσμου, είναι μοναχά κι απλώς δικός μας λόγος, ο δικός μας τρόπος υπαρέξης όλων των πραγμάτων, μια μοναχά μορφή της πραγματικής υπαρέξης τους. Λεμε πέτρα, κι είναι πέτρα, όχι όμως γιατί το παμε εμείς, αλλά γιατί χρησιμοποιήσαμε το λόγο, τη γλώσσα. Δεν υπάρχουν όλα γιατί εμιαστε εμείς άνθρωποι και το λεμε, αυτό θα ήταν κeno απο κάθε περιεχομένο, θα ήταν όχι γλώσσα, αλλά σιωπή· θα νομίζαμε δηλαδή πως λεμε κάτι, αρα υπάρχει αυτό το κάτι, στην πραγματικότητα όμως δε θα λέγαμε τίποτα και δε θα υπήρχε τίποτα. Υπάρχουν όλα γιατί υπάρχει γλώσσα. Αυτή η γλώσσα είναι λέξεις, είναι ο κάθε τρόπος εκφράσης, είναι η κάθε εκφράση που εδώ συνειδητοποιείται με μιαν ανθρωπινή συνείδηση — κι υπάρχουν ανθρωπινά πράγματα — άλλου όμως γίνεται και είναι αλλιώς. Δεν δημιουργείται κάτι επειδή το λέει ο άνθρωπος, αλλά επειδή το λέει η γλώσσα με το μεσο της γλώσσας του ανθρώπου, η γλώσσα, που είναι για τον άνθρωπο κάτι αναλογο με την άμεση εμφάνιση της υλής. Με την υλή, με την ενεργεία, μιλούσε τα πράγματα στον άνθρωπο μιλώντας τη γλώσσα του κόσμου: άλλος ο τρόπος, μια η γλώσσα.

Αυτή τη γλώσσα έχει ο άνθρωπος το χρεος να τη μαθει καλά, όχι να τη ναιμεται χωρίς να της αναγνωρίζει την πραγματική της φύση: έτσι υπάρχει γι αυτόν, για δοκιμή του, η πιθανότητα να μην υπάρχει ο ίδιος για τον κόσμο, να είναι λάθος ο ίδιος, που πρέπει να διορθωθεί με τη γλώσσα, με το λόγο που ηχεί μέσα του, που παίρνει τη γοητευτική μορφή της σκεψής η του συναισθηματος και μπορεί να τον δημιουργήσει η να τον καταστρέψει, είτε οδηγώντας του τα χέρια είτε πλαθώντας του μιαν ελευθερία που καταλήγει να δικαιώνεται σε μιαν υπατή ανάγκη που είναι συνωνυμή της, είτε μπλεχοντας τον άμεσα, χωρίς προσωπική του ενεργεία, στα δίχτυα της τύχης, όπου χανεται απορημένος και δε μπορεί να πει παρα πως παραδίνεται — χωρίς κίολας να ξέρει που. Με την οφή του γελίου η με την οφή της οδύνης ο άνθρωπος αντικρύζει το λάθος του, όταν πια η γλώσσα τον πιέζει τόσο με τον κόσμο, που φτάνει στην τελευταία απορία κι απο κει στην πίστη. Πληρώνει το λάθος του, γιατί δε μπορεί να μείνει λάθος στον κόσμο: αυτό θα ήταν αφορμή να διαλυθεί η ταυτότητα γλώσσας και κόσμου, θα μένε ο κόσμος χωρίς γλώσσα κι η γλώσσα χωρίς κόσμο. Σε τέτοιο χάσμα καταστρέφεται το παν· αυτή η επερχόμενη καταστροφή λαμπρεί στη συνείδηση του ανθρώπου και, καθώς τη μετράει μ όλους του τους τρόπους, με τους τρόπους που του έχει χάρισει η γλώσσα, απο σάρκα ως συνείδηση, πληρώνει, προσπαθώντας να ξαναρθει στην ισορροπία που του είναι απαραίτητη για να έχει εαυτο, δηλαδή κόσμο. Αυτή η καταστροφή είναι η ευτυ-

χια του κόσμου και της ανθρωπότητας, είναι κι αυτή γλώσσα του κόσμου και κατι λείπει γι αυτό η ανθρωπινή ιστορία μας.

Είναι πολλά εκείνα που πληρώνει ο άνθρωπος, πολλοί οι τρόποι. Κι είναι ο αγώνας του, όλους αυτούς τους τρόπους να τους κάνει έναν, να πετύχει μια ενότητα, που μπορεί να τον απαλλάξει, να τον λυτρώσει απ αυτόν τον πολυποικίλο λόγο που τον κατακερματίζει και του δίνει έναν κόσμο με αμετρήτες οφείδες. Έχει ν αντιμετωπίσει την πιθανότητα, ο δικός του τρόπος, η δακή του γλώσσα, να μην είναι σωστή μπροστά στη γλώσσα των αντικειμένων, όλων των άλλων εκτός απ αυτόν τον ίδιο. Γι αυτό, παλεύει να αιχμαλωτίσει, ν αφομοιώσει και να πει τον τρόπο των άλλων, τη γλώσσα τους. Παλεύει να πει τ αντικείμενα, να κάνει δική του τη γλώσσα των αντικειμένων, όλων οσα είναι απέναντί του, απ έξω του. Λέει και γίνεται: όμως αυτό το γεγονός, δεν είναι σίγουρος αν το μετράει σωστά. Βάζει μια αρχή στον κόσμο και υποθέτει πως αυτή η αρχή τα αιχμαλωτίζει όλα, πως αυτή η αρχή που έβαλε στον κόσμο είναι πραγματικά η αρχή του: πως δηλαδή αρχή του κόσμου θα πει δικό του ησυχασμα εναντί του κόσμου που τον τρομαίζει. Όμως δεν ησυχάζει, και ξέρει καλά πως κι αυτό που λείπει αρχή είναι κιόλας αντικείμενο, ξένο απ αυτόν, και θέλει να ειπωθεί κι αυτό. Έτσι, ο,τι λείπει και γίνεται, πρέπει πάλι να ειπωθεί, γιατί δεν είναι δικό του με τον τρόπο που είναι ο εαυτός του.

Δοκιμάζει να πει τον εαυτό του, μα κι αυτός, εκτός από δικός του, είναι του κόσμου και πρέπει λοιπόν να τον λείπει σαν κατι ξένο — κι αρχίζει ο φριχτός διαλογος, η τρομερή του προσπάθεια να γλυτώσει απ αυτό που λείπει εαυτό και δεν ξέρει να το χωρίσει απ τον κόσμο. Παλεύει να χωρίσει τον εαυτό του απ τον κόσμο — και βλέπει πως πάλι ζητάει να βάλει μια αρχή, όχι όμως χρονική τώρα. Τι είναι δικό του και τι όχι, ποσο απ τον εαυτό του είναι δικό του και ποσο όχι, αφού τα πολλά πράγματα που είναι γύρω του έχουν ποσο. Ποσο είναι κι οι τρόποι του, οι τρόποι της γλώσσας του: αυτό το ποσο όμως το απεχθάνεται και το λείπει ο ίδιος κατασκευή και ψευτιά. Είναι πολλά τα πράγματα του κόσμου, πολλά λείπει και φτάνει κι ο ίδιος: δε θέλει όμως αριθμό, ζητάει να πει μια αρχή. Λέει νερό, αεράς, συναίσθημα, υπνος, ιδέα, πίστη, γιατί ζητάει μια αρχή. Κι αυτή η αρχή βρίσκεται σ έναν αριθμό, απ όπου πρέπει να την αφαιρέσει, πρέπει να δώσει τα χρονικά η ποιοτικά η οποία πρωτεία σε κατι. Αυτή όμως η διακρίση, αυτή η ελλειψή καποιων πραγμάτων που υπηρξαν και δεν υπάρχουν ξεχωριστά τώρα, τον ποναει, νιώθει να χάνει και δε μπορεί να χάνει κατι. Και του μένει ο ποθος, η νοσταλγία, η επιστροφή: στο νερό, σ ο,τι εξαφανίσε το χώμα, σ όνειρο και στην εικόνα της στιγμής που χαθήκε, σε καποιο ποθο που σήσε η έγινε. Αυτή η πραγματοποιήση είναι που τον ποναει. Ποναει για κείνα που δεν έγιναν και για κείνα που έγιναν. Ο,τι γίνεται, είναι ο,τι ήθελε, ο,τι είπε, η μήπως η γλώσσα παίζει μαζί του, κι έτσι εκείνο που βλέπει αυτός για πέτρα δεν είναι πέτρα, όπως τη θέλει και την είπε; Μπορεί ταχα η πέτρα, οντας πάντα πέτρα για τα ματια του, να είναι, για τον άλλο κόσμο, κι άλλα πράγματα, πράγματα όχι με τον τρόπο που τα καταλαβαίνει και τ αριθμεί αυτός; Τότε, δε μπορεί, οσα λείπει, να γίνονται, μα να μην είναι; Πως θα το αποφασίσει, πως θα το κρίνει αυτό; Υπάρχει ο φόβος να φτάνει, να γίνονται πράγματα και να μην είναι τιποτα, έτσι μαλιστα που παει να πει μια αρχή. Είναι, η λέξη του, η κίνησή του, το αγάλμα που εστήσε; Είναι ο ποθος του, είναι τα πράγματα που θέλει να γίνουν; Γιατι, για να γίνει, δεβάια, κατι, πρέπει

κιολας να είναι, αλλιώς πως θα γίνει; Με ποιο τρόπο είναι, τι μπορεί να ξέρει αυτός από είναι; Κι επιτέλους, η γλώσσα του είναι; Αν είναι η γλώσσα του, τότε θα μπορεί να γίνει. Να γίνει όμως τι; Τι άλλο από γλώσσα. Εκτός, αν πάντα έτσι γίνεται, αλλά να λείει, κι αλλά να είναι, να γίνονται. Εκτός αν έχει συνηθίσει απλώς μερικά πράγματα και παει να τα κανει και τ άλλα έτσι — εκτός δηλαδή αν δεν είναι ο ίδιος στον κόσμο, και δεν ξέρει αν είναι και η γλώσσα του, και τιποτα.

Τότε του γεννιεται εκείνος ο φόβος, εκείνη η ευθυνη, κι αυτοτιμωρείται, νομιζοντας πως έτσι θεραπευει, διορθωνει κατι, πως έτσι θ αποκτήσει ένα κοσμο. Βανει μερικες αρχες, κατασκευασμενες μα πανισχυρες, κι έτσι δυναμωνει και εδραιωνει μια γλώσσα: αυτές οι αρχες πρέπει να τηρουνται οπωσδήποτε, γιατί είναι μια τάξη, μια λογική, κατι απαράβιαστο. Ότι το παραβιάζει, είναι ψευτικό. Έτσι, η ταδε σκεψη κι ο ταδε λογος είναι ψευτικός, η ταδε κινήση, ο ταδε ποθος, είναι ψευτικά. Κι οτι είναι ψευτικό, δεν υπάρχει' μονο οτι είναι αληθινο υπάρχει.

Όμως, αυτή η κατασκευή είναι μια συλλογική, αρα διαβλητή, συμφωνία' είναι μια κοινωνική, αρα ψυχρή, αλήθεια, που δε φτάνει στην καρδια του ποθου, γιατί γι αυτο έγινε, να ξεχαστει ο ποθος. Γι αυτο αναπαυει, αδερφωνει, ισοπεδωνει, είναι κοινή κι ομορφη, δε θεραπευει όμως. Προσπαθει μοναχα να περιβάλει τον ποθο, το υποκειμενο, που εκπροσωπείται σ ενα πράγμα. Αυτό το πράγμα τερπει, γοητευει, χορταίνει κιολας, όμως ακριβώς περιβάλει, δεν αφομοιώνει. Το κοίνο αγγίζει όλους, μα δεν παίρνει κανένα. Ο καθένας το παίρνει και το κανει οτι θελει. Δε μπορεί να προβλεψει, να διακρίνει, να περιλάβει όλους τους τρόπους συμπεριφοράς του ατομου, και μονο μερικά λάθη μπορεί να διορθώσει, οσα μπορεί να πιστοποιήσει, να ονομάσει με το κριτήριο του. Γι αυτο, δε μπορούν να τιμωρηθουν ολα τα λάθη, κι υπάρχουν λοιπον σημεια διαφυγής σε καθε κοίνο. Τότε ο καθένας μένει πιο πολυ ζημιωμενος, γιατί, πάνω απ οσα ειχε προτου να παρει το κοίνο, τώρα που τ αφήσε μια και δεν του προβλεπει αυτουνου μια αποψη, μια και δεν τον εξασφαλίζει απ ολα οσα ο ίδιος έχει και δεν έχει αυτο, τώρα έχει ακόμα και μια συναισθηση ευθυνης, έχει παραπάνω την αισθηση μιας ελλειψης.

Έτσι βγαίνει γοητευμενος, όχι όμως θεραπευμενος απ το κοίνο. Λείει δικα του λογια, οσο μπορεί κι οσο βασταει, ακουμπώντας κιολας στην κοινή συνηθεια, είτε γιατί τον ικανοποιει σε μιαν αποψη είτε γιατί δεν έχει τιποτ άλλο να κανει.

Αυτη η ιστορια του κοινου, αυτη η ευτυχια του καθορισμενου, λοιπον, δημιουργει κατι που δυσκολα μπορεί κανεις να τ αρνηθει, αφού δεν είναι κανενος. Είναι δηλαδή και το κοίνο ενα πράγμα, οσο κι οπως και μ οσα ενδεχομενα είναι πράγμα η πετρα. Δεν τον λυτρώνει, δεν του παυει ουτε του αρχίζει οτι θελει ο ίδιος, μα οτι θελει αυτο. Απ αυτη την αποψη είναι ενδιαφερον, γιατί του ενισχυει την πιθανότητα πως καθε τι μπορεί να είναι με πολλους τρόπους. Μπορεί, λοιπον, αλλη φορα να πει πως η πετρα κι ο θανατος και το μέλλον είναι με πολλους τρόπους. Αυτό βεβαια, το οτι δηλαδή μπορεί να το ξαναπει με την πειρα του κοινου, θα πει, πως το κοίνο είναι ενα του τεχνασμα, ένας τρόπος της γλώσσας του να επιβεβαιώσει κατι. Και μπορεί οπωσδήποτε να δοκιμάσει οσους τρόπους θελει, αφού δεν ξέρει αν είναι οσα λείει και γίνονται, οσα ποθει κι οσα περμμενει. Αυτα που δε γινανε κι αυτα που γινανε, τι σχεση έχουν μεταξύ τους; Τι σχεση έχει μ αυτα ο ποθος; Ήταν γι αυτα η γι άλλα η και γι άλλα εκτός απ

αυτά; Μήπως, παλι, δεν είναι ο ποθος του, κι είναι οσα γινονται, αν γινονται βεβαια;

Ο κοσμος του πληρωνει τον ανθρωπο με πολλα το ξεχωρισμα του απ αυτον. Του δινει την ερωτηση, τον τροπο της γλωσσας του ανθρωπου που τον γυροφερνει γυρο απο κεινο που ξερει, μα φτιανει νεους τροπους να το ξερει, να το λει, γιατι μεθαει ο ανθρωπος απ την ευτυχια του κοσμου. Βγαινει απ εξω του και παιζει, είναι ομως το παιγνιδι οδυνηρο, για να του θυμιζει την επιστροφη. Αν ξεκοφει ο ανθρωπος, αν φυγει, τότε ποιος θα ρωταει, ποιος θα θεωρει πως είναι αυτος ο σπουδαιος, ο μονος που ρωταει — με ποιον θα παιζει ο κοσμος; Αν ο ανθρωπος αφησει τον κοσμο, τι θα γινει το είναι κι υπαρχω, ποιος θα γελαει μαζί του το γελιο της γλωσσας; Τι θα γινει με το χρονο, πως θ αφησει αυτος να φυγει κατι δικο του και πως θα χωρισει αυτος απ τον κοσμο;

Οταν φυγει ο ανθρωπος, φευγει κι ο αιωνας κι ο κοσμος. Οταν φυγει οτιδηποτε, φευγουν ολα, κι ο ανθρωπος. Γι αυτο δε χανεται ο κοσμος στα νουμερα που τον μετρανε και τον αρχιζουν και τον τελειωνουν, γι αυτο δεν αρχιζουν ουτε νουμερα ουτε ποσα ουτε ιδιοτητες, ουτε τιποτα, γιατι τιποτα δεν αρχιζει στον κοσμο.

Αλλο είναι που πρεπει να ζηταμε να δουμε στον κοσμο, αλλο ζηταμε να ξεκαθαρισουμε στον μυστηριο χρονο. Αυτο φτανει για ολα.

Μικρο δοκιμιο για τη γλωσσα, Α' κεφ., 1965, α' παρουσιαση 1967.

συνεχίζεται

